

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВІРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У ПИСЬМОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ (З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА НІМЕЦЬКУ МОВУ)

TO THE PROBLEM OF TEXT-FORMING COMPETENCE OF FUTURE PHILOLOGISTS IN WRITTEN TRANSLATION (FROM UKRAINIAN INTO GERMAN)

Стаття присвячена актуальній проблемі формування текстотвірної компетентності майбутніх філологів-перекладачів у письмовому перекладі (з української мови на німецьку мову). Для визначення теоретичних засад формування текстотвірної компетентності, необхідних для реалізації передбачуваної методики навчання, нами проаналізовано наукові роботи українських та зарубіжних вчених з даного питання. Розглянуто текстотвірну компетентність крізь призму ключового її поняття – „текст”. З’ясовано, що текст є базовою основою комунікації і виступає засобом, способом та продуктом реалізації комунікативної діяльності. У статті уточнено поняття фахової компетентності перекладача як набір знань, навичок і вмінь, що забезпечують перекладацьку діяльність, тобто пізнавальні та практичні навички і вміння, знання етичних норм, емоційний і мотиваційний компоненти. Схарактеризовано фахову компетентність перекладача як багатоконпонентне утворення підкомпетентностей, якими володіє досвідчений фахівець. Представлено графічну модель фахової компетентності перекладача з такими її складовими: професійно-технічна компетентність, яка забезпечує володіння спеціальними знаннями, навичками, вміннями, без яких неможливе виконання професійної діяльності перекладача (розуміння завдань перекладацької діяльності, основних засад теорії перекладу, принципів та технічних прийомів процесу перекладу); комунікативна компетентність забезпечує здатність здійснювати аналіз іншомовної інформації з подальшим її інтерпретуванням рідною мовою в залежності від зовнішніх умов середовища, де здійснюється переклад, особливостей реципієнта з урахуванням володіння граматичними і лексичними знаннями навичками і вміннями (мовна складова); текстотвірна компетентність забезпечує володіння уміннями створювати тексти різних типів залежно від ситуації та індивідуальних особливостей колективу і загальних норм і правил національного спілкування; особистісна компетентність забезпечує визначення психофізіологічні особливості перекладача; стратегічна компетентність забезпечує підбір стратегій і тактик зазначеної діяльності.

Ключові слова: формування текстотвірної компетентності, майбутні філологи-перекладачі, письмовий переклад, німецька мова, текст, фахова компетентність перекладача.

The article is devoted to the topical problem of forming the text-forming competence of future philologists-translators in written translation (from Ukrainian into German). To determine the theoretical foundations of the formation of text-forming competence required for the implementation of the proposed teaching methods, we analyzed the scientific achievements of Ukrainian and foreign scientists on this issue.

Text-forming competence through the prism of its key concept - "text" is considered. It was found that the text is the basic basis of communication and is a means, method and product of communication activities. The article clarifies the concept of professional competence of a translator as a set of knowledge, skills and abilities that provide translation activities, ie cognitive and practical skills and abilities, knowledge of ethical norms, emotional and motivational components. The professional competence of a translator is characterized as a multicomponent formation of subcompetences possessed by an experienced specialist.

The graphic model of professional competence of a translator is presented with the following components: professional and technical competence, which provides special knowledge, skills, abilities, without which it is impossible to perform professional activities of a translator (understanding of translation tasks); communicative competence provides the ability to analyze foreign language information with its subsequent interpretation in the native language depending on the external conditions of the environment where the translation is performed, the characteristics of the recipient, taking into account grammatical and lexical knowledge skills and abilities (language component); text-based competence provides mastery of the ability to create texts of different types depending on the situation and individual characteristics of the team and the general norms and rules of national communication; personal competence provides a definition of psychophysiological characteristics of the translator; strategic competence provides a selection of strategies and tactics of this activity.

Key words: formation of text-forming competence, future philologists-translators, written translation, German language, text, professional competence of translator.

УДК 378.81'25.811.11
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/45.14>

Адамова Г.В.,
викладач кафедри германських
та східних мов
Міжнародного гуманітарного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні особливо гостро постає проблема пов'язана з підготовкою фахівців різних спеціальностей здатних конкурувати всередині та за

межами держави. Іншими словами кажучи, перед системою вищої освіти в Україні висувається вимога підготовки фахівців на міжнародну ринкову арену, здатних виконувати свої професійні

функції засобами іноземних мов. Для здійснення та удосконалення перебудови освітньої парадигми необхідні сучасні підходи до формування професійної компетентності, у нашому випадку майбутніх перекладачів.

У контексті сучасних вимог, що висуваються до закладів вищої освіти, майбутні філологи-перекладачі мають опанувати теоретичні та практичні знання з дисципліни, сформувати стійкі навички і вміння застосування цих умінь у практичній площині своєї майбутньої діяльності, а також розвинути творчі якості професійної майстерності під час виконання своїх обов'язків шляхом продуктивної іншомовної комунікації. Окрім того, беручи до уваги те, що основною складовою будь-якої комунікації є текст, особливої ваги набуває текстотвірність діяльності перекладача, реалізація якої демонструє сформованість перекладацької компетентності через прояв мовної культури особистості спеціаліста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «компетентності» і «компетенції» увів у мовознавство Н.Хомський у рамках своєї структуралістської теорії [9]. Дані поняття настільки суперечливі, що і сьогодні змушують науковців проводити розвідки щодо їх природи. Безсумнівним є те, що це два комплексних терміни, які можна пояснити з різних точок зору (лінгвістичної, психологічної, прагматичної, комунікаційної тощо). Зупинимось детальніше саме на компетентності, якою має володіти перекладач для виконання професійних обов'язків.

Проведений нами зіставний аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців [1; 3; 5; 8; 10; 15] дає можливість стверджувати, що основними складовими фахової компетентності перекладача є специфічна та спеціальна її складові. Перша передбачає володіння перекладачем певними видами письмового перекладу, а також видами усного. У свою чергу, друга визначає жанрові можливості перекладача при перекладі науково-технічних, художніх, ділових та інших текстів певної галузі.

Серед численних варіацій трактування терміну *фахової (професійної) компетентності перекладача* ми виділяємо наступну: це здатність задіювати здобуті знання під час навчального процесу і сформовані на практиці вміння, застосовувати їх під час здійснення своїх професійних завдань, а також для реалізації необхідних цілей. Іншими словами кажучи, це певний набір вимог, що висуваються до майбутніх перекладачів для вирішення професійних завдань на основі кваліфікаційних особливостей зазначеної професії [5, с. 57].

Окрім того сучасні науковці виділяють підкомпетентність та надкомпетентність, які входять до складу фахової компетентності перекладача. Якщо говорити про підкомпетентності, то вони формуються паралельно, але їхній зміст

змінюється залежно від виду перекладацької діяльності. Щодо надкомпетентності, то це одиничний елемент у структурі, який координує всі підкомпетентності [5, с. 57].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У проаналізованих нами роботах вищезазначених авторів до кінця нерозкриті питання сутності, ролі і місця текстотвірної компетентності як складової фахової компетентності перекладача.

Метою статті є визначення теоретичних засад формування текстотвірної компетентності майбутніх філологів у письмовому перекладі (з української мови на німецьку мову), необхідних для реалізації передбачуваної методики навчання.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до викладу основного матеріалу, пропонуємо розглянути текстотвірну компетентність крізь призму ключового її поняття – „текст” [1, с. 30].

Пошуком визначення терміну „текст” (лат. „textura” – „тканина, полотно”) займалися ще у XVIII столітті. На той час, створений шляхом комбінації слів, термін почав широко використовуватися у лінгвістичних і літературознавчих студіях для позначення розуміння його як базового елементу комунікації між людьми. Сьогодні роль тексту не змінилася, тільки розширилося його розуміння з наукової точки зору. У різних ситуаціях та з різною метою створюються текстові повідомлення, які забезпечують співжиття людей. Тексти виступають накопичувачами та трансляторами знань спільноти і несуть вагоме засадниче значення в еволюції певного мовного конгломерату і суспільства загалом. Іншими словами, у текстах закладений досвід і культурна спадщина спільноти народу.

Вітчизняна дослідниця А. Коваль тлумачить „текст” як усну або письмову сукупність / послідовність одиниць мовлення (речень, абзаців, розділів), об'єднаних смисловим зв'язком, що виступає процесом вирішення екстралінгвістичних завдань мовними засобами, і водночас є його продуктом. За твердженням науковця, текст є завершеним комунікативним актом в рамках певної мови [2, с. 33].

У свою чергу, українська вчена О.Селіванова вважає, що тлумачення поняття „текст” залежить від його розгляду з різних позицій, а саме: організації структури тексту; різноманітності текстів за структурою, жанром, стилістичним наповненням; форми презентації; підходу до лінгвістичного аналізу текстів; комунікації (текст як її складова, засіб, продукт) [6, с. 34].

У численних психолінгвістичних, лінгводидактичних, філологічних дослідженнях були намагання доведення твердження щодо первинності тексту у процесі комунікації. Так, К. Серажим вважає, що текст є базовою основою комунікації, адже ми

спілкуємося не окремим фразами, а закінченими висловлюваннями, які виступають мікротекстами. Окрім того, реципієнт отримує певну дозу інформації, яка теж представляє собою текст, а перекладач – початковий матеріал для аналізу у вигляді іншомовного тексту від продуцента [7, с. 1].

Подібної думки притримується і В.-Д. Краузе, стверджуючи, що текст є результатом комунікативної діяльності [11, S. 15]. Тобто, будь-який вербально виражений результат вирішення певних комунікативних завдань виступає текстом, за умови, що його реалізації у певному ситуативному контексті та з визначеною метою [12, S. 34].

Варто зазначити, що у науково-методичних працях іноземних дослідників поширеною є думка щодо неефективності змістовного навчання іноземних мов без текстів, оскільки комунікація відбувається у формі текстів, а при навчанні перекладу – це взагалі неможливе. Звідси, можна визначити один із керівних принципів передбачуваного навчання – *текстової спрямованості*, а сам текст виступає засобом, способом та продуктом реалізації комунікативної діяльності [13, S. 59].

Вагомий вплив на розвиток проблеми вивчення фахової компетентності перекладача здійснили погляди Г. Турі [16]. Наприклад, Д. Келлі 2002 [10] розглядає фахову компетентність перекладача як набір знань, навичок і вмінь, що забезпечують перекладацьку діяльність. Подібної думки притримується і О. Пометун [4], додаючи пізнавальні та практичні навички і вміння, знання етичних норм, емоційний і мотиваційний компоненти. Р. Белл [8, р. 40-41] схарактеризував фахову компетентність перекладача як систему, якою володіє досвідчений фахівець, а також як модель комунікативної компетентності. У першому випадку йдеться про оволодіння фаховими знаннями і оперування відповідними вміннями, необхідними для здійснення процесу перекладу. Тут йдеться про знання мови оригіналу і мови перекладу, знання стилістики іноземної мови, знання галузі перекладу, навичок і вмінь розпізнавання тексту оригіналу і тексту перекладу, яке ще називають кодуванням та декодуванням.

Услід за Р. Беллом [8, р. 43] пропонуємо розглядати фахову компетентність перекладача багатоконпонентне утворення підкомпетентностей, які розглянемо далі.

Аналізуючи різні підходи щодо компонентного складу фахової компетентності перекладача, можна стверджувати, що в основі лежить перекладацька компетентність як підкомпетентність, яка науковцями трактується по-різному. В. Комісаров [3] визначає її як *професійно-технічну*, до якої входять спеціальні знання, навички, вміння, без яких неможливе виконання професійної діяльності перекладача. Серед спеціальних знань він виділяє розуміння завдань перекладацької діяльності,

основних засад теорії перекладу, принципів та технічних прийомів процесу перекладу.

Виділимо *мовну компетентність*, без якої неможливою стає перекладацька діяльність, але володіння лише нею не забезпечує реалізацію фахових завдань під час перекладу. Мовну компетентність перекладача можна розуміти як загальні знання про систему, норми, вживання, словниковий склад і граматичний порядок мови, правила застосування лексичних одиниць та стилістики, необхідних для побудови власних висловлювань. Ми пропонуємо її розглядати у складі *комунікативної компетентності* – ще однієї підкомпетентності фахової компетентності перекладача. За нею можна визначити здатність перекладача здійснювати аналіз іншомовної інформації з подальшим її інтерпретуванням рідною мовою в залежності від зовнішніх умов середовища, де здійснюється переклад, особливостей реципієнта (його знань, типу особистості) для кого він передбачений. Комунікативна компетентність передбачає здатність особистості передати основний зміст і уміння зіставляти можливості представників двох мовних колективів, робити висновок про необхідність зміни мовного змісту висловлювань у перекладі. Тобто йдеться про лінгвостилістичне оформлення повідомлення, що неможливе без знань лінгвокультурних та стилістичних особливостей певної іноземної мови, традицій та етикетних формул народу даної мови, знань соціально-культурного та побутового характеру для інтерпретації фактів іноземною мовою з урахуванням приналежності до певної соціальної групи, спеціалізації чи відповідних подій.

Притримуючись лінії А. Нойберта, ми пропонуємо виділити текстотвірну підкомпетентність у складі фахової компетентності перекладача. Вона відрізняється від мовної тим, що відповідає не за володіння граматичними і лексичними знаннями навичками і вміннями, а за уміння створювати тексти різних типів залежно від ситуації та індивідуальних особливостей колективу і загальних норм і правил національного спілкування [14, р. 3–18].

Ще однією підкомпетентністю є *індивідуальна або особистісна*, за якою визначаються психофізіологічні особливості перекладача, а саме емоції, сприйняття, увага, пам'ять, творчі здібності та інші індивідуальні особливості особистості [10].

Екстралінгвістична або ж *стратегічна надкомпетентність* генерує знання та вміння, які забезпечують реалізацію процесу перекладу шляхом подолання труднощів і вирішення проблем, що виникають під час зазначеної діяльності, забезпечує підбір стратегій і тактик зазначеної діяльності [10].

Представимо далі графічну модель моделі фахової компетентності перекладача з урахуванням вищепроаналізованих праць науковців.

Рис. 1. Модель фахової компетентності перекладача

Отже, можемо узагальнити, що текстотвірна компетентність включає поняття компетентності, тобто сукупність пізнавальних здібностей і навичок, а також саме поняття текст, а текстотвірна компетентність перекладача розглядається як «індивідуальна здатність сприймати, створювати тексти та інтерпретувати їх» [15, S. 5].

Висновки. Проведене дослідження з проблеми формування текстотвірної компетентності майбутніх філологів-перекладачів у письмовому перекладі (з української мови на німецьку мову) дало змогу визначити основні її теоретичні засади, необхідні для реалізації передбачуваної методики навчання. Аналіз наукових робіт українських та зарубіжних вчених дав можливість уточнити поняття текстотвірної компетентності крізь призму ключового її поняття – „текст”. З’ясовано, що текст є базовою основою комунікації і виступає засобом, способом та продуктом реалізації комунікативної діяльності. Поняття фахової компетентності перекладача нами визначається як набір знань, навичок і вмінь, що забезпечують перекладацьку діяльність, тобто пізнавальні та практичні навички і вміння, знання етичних норм, емоційний і мотиваційний компоненти.

Схарактеризовано фахову компетентність перекладача як багатокомпонентне утворення підкомпетентностей, якими володіє досвідчений фахівець. Представлено графічну модель фахової компетентності перекладача з такими її складовими: професійно-технічна компетентність; комунікативна компетентність; текстотвірна компетентність; особистісна компетентність; стратегічна компетентність.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у детальному представленні передбачуваної методики формування текстотвірної компетентності

майбутніх філологів-перекладачів у письмовому перекладі (з української мови на німецьку мову) з детальним описом експериментального її впровадження на практиці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гульчук Т. М. Формування текстотвірної компетентності майбутніх судноводів у процесі навчання української мови. Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2019. 302 с.
2. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. К.: В-ща шк., 1997. 296 с.
3. Комиссаров, В.. Современное переводоведение. Учебное пособие. М.: ЭТС. 2002.
4. Пометун, О. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та український перспективи: кол. моногр. К., 2006.
5. Сімкова І. О. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх перекладачів до здійснення усного двостороннього науково-технічного перекладу. Дис... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 539 с.
6. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монограф. учеб. пособие. К. : ЦУЛ, Фитосоціоцентр, 2002. 336 с.; Селіванова О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава: Довкілля, 2008. 712 с.
7. Серажим К. Текст як комунікаційне вираження дискурсу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/645.pdf>.
8. Bell, R. Translation and Translating. London: Longman1993.
9. Chomsky, Noam. Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, Mass: MIT Press. 1965.
10. Kelly, D. Un modelo de competencia traductora: bases para el diseño curricular. Puentes : Hacia nuevas investigaciones en la mediación intercultural, 2002. № 1, p. 9-20.
11. Krause, Wolf-Dieter. Pragmatische Linguistik und Fremdsprachenunterricht. In: Adamzik, Kirsten/ Krause, Wolf-Dieter (Hrsg.): Text-Arbeiten. Tübingen. 2005.
12. Krause, Wolf-Dieter. Textsorten. Kommunikationslinguistische und konfrontative Analysen. Frankfurt am Main. 2000.
13. Heinemann, Margot, Heinemann, Wolfgang. Grundlagen der Textlinguistik. Interaktion – Text – Diskurs. Tübingen. 2002.
14. Neubert, C. Competence in Language, in Languages, and in Translation. Developing Translation Competence. (Ed. by C. Schaffner and B. Adab). Amsterdam: Benjamins, 2000.
15. Portmann-Tselikas, Paul R./Schmölzer-Eibinger, Sabine. Textkompetenz. *Fremdsprache Deutsch*, Heft 39. 2008.
16. Toury, G. In Search of a Theory of Translation. Tel-Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel-Aviv University. 1980.